

N:o 1.

Första Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 1, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om utredning angående möjligheten att bereda tillfälle för mindre bemedlade att bilda egna jordbruk.

Uti en inom Första Kammaran väckt motion, n:o 42, har herr *P. M. Söderberg* föreslagit, »det Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, huru vida icke genom statsmagternas försorg tillfällen kunde beredas dem bland våra mindre bemedlade och obemedlade samhällsmedlemmar, som sådant önska, att på vilkor, som gjorde det för dem möjligt, och hufvudsakligen å inom fäderneslandet ännu befintliga stora odlingsbara utmarker, bilda egna jordbruk, utan att statsverket derigenom blefve synnerligen betungadt, utom möjligen för väganläggningar och stora vattenafdikningar».

Till stöd för sitt förslag har motionären anført en omfattande motive-ring, till hvilken utskottet får hänvisa, med angifvande af följande kortfattade utdrag deraf.

Motionären anmärker, att arbetarefrågan väl för närvarande är den viktigaste fråga som inom den civiliserade verlden står på dagordningen, samt att till dess lösning framstälts olika förslag med angifvet syfte, dels att bereda arbetarne en tryggad ställning både under kraftens och ålderdomens dagar, dels att för dessa samhällsklasser undanrödja anledningarna å ena sidan till klagomål öfver otillräcklig arbetslön och vinstandel och å den andra till anslutning till de socialistiska och andra samhällsupplösande läror, hvilka afse att slita alla samhällsband.

Enligt motionärens mening bör under vissa vilkor och förutsättningar en allmän försäkring af arbetarne äfven i vårt land åvägbringas,

ehuruval de åtgärder för åstadkommande af allmän ålderdoms- och olycksfallsförsäkring, hvarmed man för närvarande mångenstädes sysselsätter sig, icke torde komma att uppfylla de förhoppningar, som må hända sättas till desamma så länge invandringen till våra städer och industriella etablissement fortgår i samma omfattning som under de senast gångna årtiondena. Konkurrensen på det industriella området hotar öfver allt att antaga en oroväckande karakter, och i Belgien, det land, der industrien i förhållande till landets folkmängd väl torde vara längst drifven, har man redan ett sorgligt exempel på hvart det leder, då alstren af industriidkarnes arbete hafva svårt att finna afsättning och de arbetsökandes antal blir så stort, att aflöningarna kunna nedbringas till huru låga belopp som helst. Den tid lär emellertid med stora steg närma sig, då Nordamerikas och öfriga transatlantiska länders behof af arbetskrafter är fylldt, och det gäller att, innan det blir för sent, vidtaga mått och steg för att skaffa tillgång till uppehälle åt dem, hvilka ej kunna finna sitt bröd hvarken vid våra egna industriella etablissement eller genom arbete i främmande verldsdelar.

Motionären anser, att Sverige derutinnan är lyckligare lottadt än flertalet af Europas öfriga länder. »Vi ega ofantliga sträckor af för odlingen tjenliga områden och vi böra», enligt hans åsigt, »begagna den utväg, naturen synes hafva anvisat oss för att bereda så många af våra arbetare som möjligt tillfälle att på vilkor, som vore för dem antagliga, med full eganderätt kunna förvärfva så mycket odlad eller odlingsbar jord, att de skulle kunna försörja sig och sina familjer.»

Enligt motionärens tanke skulle sådan upplåtelse af jord lättast kunna låta sig verkställa derigenom, att kronodomänerna, i den mån de blefve lediga från arrendatorer och sedan för kronans räkning större, icke odlingsbara skogslotter undantagits, sönderdelades i mindre gårdar, hvilka emot en på 40 à 50 år stäld afbetalning och på i öfrigt så billiga vilkor som möjligt försåldes till sådana personer, som antingen icke förut egde jordbruksfastighet, samt genom att hvarje år afsätta ett visst belopp att användas till inköp och sönderdelning af större enskilda egendomar, då sådana för billigt pris kunde erhållas.

De sjelfegande jordegarnes antal har hos oss på den senaste tiden haft en bestämd tendens att sjunka, och detta förhållande måste enligt motionärens åsigt med oro betraktas af en hvar, som anser att eganderättens och ordningens säkraste värn ligger just hos vår bofasta befolkning och som dessutom förmenar, att industrien för afsättningen af sina alster är i hög grad beroende af en fast och burgen landtbefolkning.

Under 1889 års riksdag väckte herr E. Åkerlund en motion i samma syfte som den nu föreliggande. Statsutskottet var då med motionären enigt i fråga om önskvärdheten af att kunna bereda vårt lands mindre bemedlade befolkning tillfällen att förvärfva egna fastigheter, men afstyrkte det oakadt motionen, bland annat under hänvisning till, att man redan inslagit på den af motionären ifrågasatta vägen genom att besluta försäljning af mindre kronodomäner, på grund af hvilket afstyrkande Riksdagen samma år afslog motionen. Uti en motion af samma innehåll och nära ordagrant lika motivering som herr P. M. Söderbergs i år framlagda, upptog vid förlidet års riksdag herr E. Åkerlund å nyo sitt ofvannämnda förslag samt framhöll dervid, bland annat, att den af 1889 års statsutskott omnämnda försäljningen af mindre kronodomäner ingalunda kan betraktas såsom ett steg på den af honom ifrågasatta vägen. Den person, hvilken på offentlig auktion kan inropa ett dylikt hemman, hör i regeln icke till de fattige. Han måste nemligen inom sex år erlägga liqviden och således under sex års tid inbetala kanske minst 1,000 kronor om året och måste dessutom ställa fullgod borgen för fullgörandet af de skyldigheter, han vid auktionen ikläder sig.

Denna motion remitterades till Andra Kammarens fjerde tillfälliga utskott, som, efter att i sitt utlåtande hafva intagit en af vice härads-höfding G. E. Fahlerantz författad redogörelse för de åtgärder i denna riktning, som i Amerika inbegripas under benämningen hemstadssystemet (homestead), till stöd för sitt nedan angifna förslag bland annat anförde följande:

»Det ligger i herr Åkerlunds motion en sund och riktig tanke, som, om den kunde praktiskt realiseras, helt säkert skulle lända vårt land till lycka och välfärd. Den svenska jorden lemnar ännu godt utrymme, må man blott upptaga och bruka densamma — ju flere armar der finna användning, desto bättre. Det skulle således vara en stor lycka att en lugn och jemn, om än tarflig bergning på egen grund kunde beredas de många små, som dittills ej mägtat förvärfva en sådan, och den sjelfegande jordegareklassen är det folkelement, som den sunnda samhällsutvecklingen har minst att frukta af.»

Med denna uppfattning hade utskottet vid behandling af herr Åkerlunds motion, med hänsyn till vårt lands naturliga förhållanden ej mindre än till de af motionären påpekade vådor af social och ekonomisk art, funnit sig kunna obetingadt instämma uti motionärens uttalande om önskvärdheten deraf, att den under senare årtionden pågående öfverflyttningen af krafter ifrån jordbruket till handverk och industri måtte i sin mån hejdas, samt att ökad tillfälle måtte beredas dem, som sådant

önska, att bilda egna jordbruk, eller, såsom utskottet fattat det, att erhålla eget hem samt att på egen mark idka jordbruk, vare sig sjelfständigt eller i förening med den inkomst, som kan erhållas genom arbete vid industriel anläggning, i hvilka båda fall för dem vinnes en mera sjelfständig ekonomisk ställning, än som nu är fallet med den lösa arbetsbefolkningen, som har sitt uppehälle genom tillfällig arbetsinkomst vid trävarurörelsen eller genom anställning i annan stor industri, hvar emot de ej ega annan bostad än för sin person, och detta i all synnerhet om man dermed kunde i någon mån hämma utvandrareströmmen samt sätta landet i tillfälle att i allt större omfattning tillvarataga den dyrbara kraft och intelligens, som dermed år efter år går förlorad.

Med afseende å sättet, huru tillfälle för ett ökad antal af statens medlemmar att bilda egna jordbruk skulle beredas, hade utskottet funnit sig berättigadt och skyldigt att se frågan från tvenne synpunkter.

I första rummet berodde, enligt utskottets mening, möjligheten att realisera det åsyftade målet på tillgängligheten af erforderlig mark.

I detta hänseende bemärktes, att en väsentlig del af de smärre jordbruk, hvarom här vore fråga, torde kunna af de enskilde sjelfva beredas genom köp från enskilde jordegare, som till äfventyrs innehafva större områden, än de finna för eget behof erforderligt; och af de staten tillhöriga, för olika ändamål använda jordbruksegendomar kunde tvifvels utan — om andra hänsyn ej böra föranleda att de bibehållas till sitt nuvarande bruk — betydande områden vinnas för realiserande af här ifrågavarande syfte på det sätt, att från de domäner, hvilka ega torp, dessa torp fränskildes och försåldes.

Men i all synnerhet tänkte sig utskottet att tillfällen till bildande af jordbruk för personer, som eljest dragas till handverk och industri eller öfvergifva landet, kunde med fördel beredas på de väsentligen inom de norrländska länen och i all synnerhet inom Norrbotten befintliga kronoparker eller oafvittrade områden; och syntes det utskottet, att särskildt möjligheten att sålunda bebygga de öfversta delarne af Norrland här förtjenade så mycket mer uppmärksamhet, som viktiga skäl af helt annan art, än här förevarande, för visso gjorde det i högsta grad önskligt, att så snart som möjligt en talrikare befolkning af rent svenskt element der vore för handen.

I andra rummet berodde, enligt utskottets förmenande, frågans lösning på möjligheten för enskilda obemedlade och mindre bemedlade personer att förvärfa smärre jordbruk på sådana vilkor och med sådan rätt, att de verkligen kunde finna det för sig förmånligare att lägga an derpå än att egna sig åt andra näringar eller att utflytta, med andra

ord, frågan skulle helt enkelt bero på möjligheten att göra jordbruk eller annan landtmannanäring mera tilltalande, än nu är fallet.

I detta hänseende hade utskottet sjelf egnat och funnit sig böra fästa synnerlig uppmärksamhet vid den i hemstadssystemet beskrifna och hittills troligen för blott få personer inom vårt land bekanta form för eganderätt till jord, som inom Amerika användes.

Efter att hafva förutskickat en redogörelse för omförmälda amerikanska system hemstälde utskottet, »att Riksdagen måtte hos Kongl. Maj:t i underdanighet anhålla att, efter inhemtande af fullständig kännedom om här berörda system för jords besittning, låta företaga en sådan utredning af hit hörande förhållanden, på grund hvaraf Riksdagen kan blifva i tillfälle att bedöma möjligheten af och sättet för beredande af tillfälle för obemedlad och mindre bemedlad att i större omfattning förvärfa egna jordbruk».

Sedan denna hemställan blifvit af Andra Kammaren afslagen, beslöt sagde kammare att bifalla herr Åkerlunds motion, som, efter delgifning, af Första Kammaren hänvisades till dess första tillfälliga utskott, hvilket i sitt utlåtande till en början erinrade, att — med anledning af en vid 1888 års riksdag väckt motion derom, att å kronopark belägna odlingslägenheter skulle, till den begränsning, som skogens vård och skötsel kräfde, under namn af skogstorp af kongl. domänstyrelsen på vissa angifna vilkor upplåtas till sökande, hvilka hade god frejd och vore fullt arbetsföre — Riksdagen beslutit att hos Kongl. Maj:t anhålla, »det Kongl. Maj:t täcktes låta föranstalta om utredning i förevarande ämne och derefter till Riksdagen inkomma med den framställning, som må finnas vara af förhållandena påkallad»; och hvilket derefter i ärendet yttrade följande:

»Utskottet har vid pröfning af motionen funnit dess syfte synnerligen beaktansvärdt.

Sedan kommunikationsväsendet i allmänhet på senare årtionden väsentligen förbättrats inom landet, och sedan staten beslutat att snart utsträcka sitt stambanenät i öfra Norrland igenom och i närheten af dess storartade och öde skogsmarker, torde tiden vara inne att i denna landsdel, som motionären jemväl synes i främsta rummet afse, lenna ökade tillfällen till upptagande af nya hemmansbruk och lägenheter å sådana kronans domäner, hvilka dertill befinnas lämpliga.

Ehuru i mindre omfattning torde äfven i andra landsdelar detta mål kunna nås vid försäljning af dertill passande kronodomäner, om dervid fasthållles motionärens plan att söka bereda åt »många af våra

arbetare så mycken jord att de, om ock genom träget arbete derpå, skulle kunna försörja sig och sina familjer». Förslagets hufvudsyfte synes således vara att med det egna intressets band binda en del af de lösa arbetarne vid jorden, på det att de må kunna skapa egna hem och sjelfva bereda sig arbete, hvarigenom de skulle förvandlas från af konjunkturer beroende proletärer till sjelfegande mindre jordbrukare.

Deremot torde det icke, enligt utskottets förmening, vara lämpligt att annat än undantagsvis göra några försök att åt den del af arbetarebefolkningen, som är fast anstald vid de industriella verken, bereda tillfällen att bilda verkliga jordbruk. Denna del af arbetarebefolkningen måste nemligen bo invid de industriella anläggningarna i städerna eller på landet och kan icke i regel finna tid och tillfälle till jordbruk. Deras tillgodoseende med eget hem i ena eller andra formen torde föröfrigt lämpligast kunna ske genom dessa anläggningars egare, som bättre än staten torde härtill vara i stånd.

Icke heller synes skäl ännu vara för handen att, på sätt motionären antyder, med statsmedel till vissa årliga belopp inköpa och i mindre lotter utskifta större enskilda jordegendomar.

I öfriga afseenden delar utskottet motionärens åsigter och anser sålunda den föreslagna utredningen synnerligen nyttig och nödig rörande lämpligaste sättet och vilkoren för upplåtelse från kronodomäner af mark till mindre jordbruk med eganderätt och besuttenhet, åsyftande att befrämja en snabbare uppodling af landet och ökad fast befolkning. Under tiden för den begärda utredningen synes likväl den författningsenligt pågående kolonisationen och afvittringen böra ostördt fortgå.

På grund häraf, och då motionärens förslag har en annan och vida större omfattning än den i 1888 års riksdagsskrivelse berörda frågan rörande upplåtelse till kronotorp af å kronopark belägna odlingslägenheter, får utskottet hemställa, att Första Kammarren ville instämma i Andra Kammarrens beslut.»

Vid föredragning den 17 maj 1890 af detta utlåtande afslog emellertid Första Kammarren motionen, utan annan öfverläggning än att dervid ett mindre skrifferl påvisades uti det i utlåtandet intagna citatet af motionen — ett skrifferl — hvilket icke förefans i Andra Kammarrens förordade beslut, men hvilket likväl, såsom innebärande en omening, sålunda blef den enda uppgifna grunden för afslaget.

Vid pröfning af ofvan behandlade motion har utskottet funnit sig ega skäl att i hufvudsak instämma uti det ofvan citerade yttrandet af Första Kammarens första tillfälliga utskott vid förlidet års riksdag.

Den lösa befolkningens inom landet stora tillväxt i antal, icke blott i städerna, utan äfven på landsbygden, synnerligen i vissa trakter af Norrland, medför nemligen så afsevärda olägenheter och möjligen äfven vådor både för kommunerna och samhället, att de enligt utskottets förmening från statens sida påkalla sådana åtgärder, som kunna bereda denna befolkning en tryggare ställning, och som dymedelst fastare binda densamma vid hemorten och fäderneslandet.

De i motionen angifna förslagen härtill, hvilka åsyfta att åt så stor del som möjligt af denna befolkning bereda egna hem och mindre jordbrukslägenheter, synas innefatta det må hända verksammaste medlet bland dem, som böra komma till användning för frågans lösning. Särskildt torde förslaget lämpa sig för Norrlands skogsbygder, hvarest kronojord med odlingslägenheter i öfverflöd förefinnes och hvarest en påskyndad kolonisation vore för staten ur alla synpunkter högeligen önskvärd.

Enligt hvad utskottet har sig bekant, har jemväl liknande förslag på sista tiden osh särskildt under detta år utgjort föremål för behandling af representationerna inom England, Tyskland och Danmark, hvilka förslag bland annat haft till syfte att åt den lösa arbetarebefolkningen bereda tillgång till jordbrukslägenheter, trädgårdslotter eller fasta bostäder, dels under eganderätt, dels på arrende af staten eller kommunen.

Af de lagstiftningsåtgärder, som för detta ändamål blifvit inom nämnda länder föreslagna och beslutade, torde viktiga lärdomar vara att hemta för att enligt motionens syfte uppnå liknande ändamål jemväl inom vårt land. Utskottet har likväl saknat tillfälle att härom förskaffa sig närmare kännedom.

Då den omsorgsfulla utredning rörande de vexlande omständigheter, till hvilka hänsyn bör tagas för ifrågavarande förslags lämpligaste lösning, endast torde genom Kongl. Maj:t kunna åvägabringas, synnerligast då, enligt utskottets förmening, förslagets största betydelse för det allmänna, likasom det kraftigaste medlet för dess lösning, vore att söka i sådana åtgärder, som påskynda kolonisationen i öfra Norrland, särskildt i Norrbotten, efter en förut uppgjord plan, så finner sig utskottet på grund af ofvan åberopade skäl böra hemställa,

det Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, huru vida icke genom

statsmagternas försorg tillfälle kunde beredas för obemedlade och mindre bemedlade att på lämpliga vilkor bilda egna jordbruk, hufvudsakligen å inom landet ännu befintliga stora odlingsbara utmarker.

Stockholm den 13 mars 1891.

På utskottets vägnar:

LARS BERG.
